

De opkomst van de spirituele mediums in Nederland

Ligt u 's nachts wel eens wakker van een knagend probleem? Zap dan eens langs wat televisiekanalen. Naast de gebruikelijke kreunende dames bieden daar nu ook astrologen hun advies aan. U kunt een duur nummer bellen en met veel geluk haalt uw levensvraag de uitzending. Niet alleen aan de rafelrand van de commerciële televisie bloeit de esoterie. Er is een ware hausse van spirituele programma's als "Het Zesde Zintuig", "Er is zoveel meer", en "de Nieuwe Uri Geller". De séances van Char Margolis en Derek Ogilvie hebben het meest succes met wekelijks miljoenen kijkers. Het lezende publiek heeft het blad Happinez omarmd, met een huidige oplage van bijna 200.000 veruit de grootste "glossy" van Nederland.

Het lijkt alsof het geloof in spirituele mediums toeneemt. Hoewel dit moeilijk is vast te stellen, heeft in ieder geval de commercie ze ontdekt als publiekstrekker en winstgevende markt. Dit is eigenlijk een vreemd fenomeen. We leven in een sterk gesecculariseerde samenleving met een groot vertrouwen in technologie en wetenschap. Als je ziek bent ga je eerst naar de dokter. Bij chronische of terminale ziektes, als de medische wetenschap niets meer kan, is het misschien begrijpelijk dat mensen wanhopig naar een laatste strohalm grijpen. Maar het gebrabbel van baby's verstaan? Communiceren met overledenen en geesten?

De zogenaamde paranormalen worden keer op keer ontmaskerd. Het programma Zembla pakte het medium Char hard aan. Zij beoefent het zogenoemde "cold reading", een spiritueel consult waarbij zij haar cliënt nog nooit eerder heeft ontmoet en niets van hem af weet. Het geheim van zo'n reading ligt in het stellen van veel abstracte, zoekende vragen als "ik zie een T" of "was er een conflict in jullie familie?". Binnen enkele minuten stelt Char zo aan haar cliënt tientallen vragen, terwijl zij toch juist de antwoorden zou moeten geven. Met een scherpe blik voor de reacties van cliënten, veel mensenkennis en na veel oefening, kan iemand goed de indruk wekken over bijzondere gaven te beschikken. De makers van het programma helpen graag een handje mee door mislukte readings simpelweg niet uit te zenden. De geloofwaardigheid van Char wordt zo nog extra versterkt, want de omroep heeft uiteraard een belang bij hoge kijkcijfers. Zembla ontkracht ook een van haar belangrijkste claims, een bijdrage aan de zoektocht naar een vliegtuigwrak. In 1987 stortte Dean Paul Martin, de zoon van de entertainer Dean Martin, met zijn vliegtuig neer op een onbekende plek. Char claimt de politie te hebben geholpen met de zoektocht naar het wrak. Zembla ontdekte dat de betrokken politiemensen dit ontkennen en het wrak gewoon hebben gevonden met gegevens van de boordapparatuur. Zo'n onthullende reportage van Zembla heeft echter nauwelijks effect. In een reactie geeft RTL aan gewoon door te gaan met de uitzendingen. Volgens een enquête van het blad Quest gelooft een derde van de Nederlanders dat Char daadwerkelijk met de doden kan praten.

Het geloof in mediums lijkt zélf een bovennatuurlijk fenomeen. Mensen schijnen blind en tegen beter weten te volharden, ondanks alle bewijzen voor het tegendeel. Blijkbaar zijn er in de mens sterke drijfveren of gedachtensystemen die hiertoe leiden. De gebruikelijke verklaring is de "onttovering van de wereld" van de beroemde socioloog Max Weber. De wetenschap verklaart steeds meer zaken die vroeger magisch waren. De zon is geen goddelijk wezen maar een vuurbol die zijn energie haalt uit kernfusie. We leven steeds meer in een rationalistisch wereldbeeld waarin alles kan worden verklaard of nog verklaard zal worden. Hierdoor verliezen we onze oude, zingevende verhalen en blijven we achter in een betekenisloze, kille wereld. De wetenschap geeft immers geen richtlijnen hoe te leven. Volgens Weber zouden mensen een "religieus zintuig" hebben dat hen naar een geloof in het bovennatuurlijke brengt.

In hun boek *Wat een onzin!* geven wetenschapsfilosofen Herman de Regt en Hans Dooremalen andere redenen voor het hardnekkige geloof in mediums. De menselijke geest zou van nature geneigd zijn om uit één opvallende gebeurtenis snel een algemene conclusie te trekken. In een proef werden ratten die een voor hen onbekend voedsel aten tegelijkertijd bestraald zodat ze daar ziek van werden. Toen ze een volgende keer hetzelfde eten kregen aangeboden, weigerden ze dit. De ratten hadden de overtuiging dat ze door het onbekende eten ziek waren geworden. Hoewel ze zo een makkelijk maaltje misten, namen ze het zekere voor het onzekere. Dit evolutionair principe wordt ook wel "Better Safe Than Sorry" genoemd. In de gevaarlijke natuur is het beter snel conclusies te trekken en aan de veilige kant te blijven, dan altijd op zoek te gaan naar de waarheid. Als je meerdere keren nodig hebt om te ontdekken dat een tijger gevaarlijk is, wordt je opgegeten en sterven je genen uit. Door onze natuurlijke voorkeur voor simpele, snelle verklaringen zijn goochelaars ook zo succesvol. Bij het zien van een goede truck voel je in eerste instantie een sterke neiging om de magie te geloven, er lijkt immers geen andere verklaring. Vaak helpen goochelaars om andere verklaringen uit te sluiten: "kijk maar, er zit niets in mijn mouw". Dit versnelt de acceptatie van de magie. Paranormalen zou je kunnen zien als goochelaars die beweren dat ze geen goochelaar zijn.

Een andere verklaring is dat mensen vast zitten in het kinderlijke wereldbeeld waarmee ze ooit zijn opgegroeid. De psycholoog en religiewetenschapper Pascal Boyer stelt dat kinderen een naïef geloof in de wereld hebben. Kinderen denken vaak dat dieren kunnen denken en voelen als mensen. Ze vinden het moeilijk te accepteren dat andere levende wezens niet zijn zoals zij. Ook kunnen ze zich niet voorstellen dat oma er niet meer is na haar dood. Het kan toch niet zo zijn dat die levende persoon, die ze zo goed kennen, in het niets verdwijnt? Spoken en geesten worden zo aannemelijk. Hoewel deze ideeën op latere leeftijd uiteraard gecorrigeerd worden, gaat deze neiging eigenlijk nooit meer weg. In onze kindertijd zijn deze gedachten als het ware diep in onze hersenen gegraveerd. Er is weinig voor nodig om dit geloof weer te activeren, een enkel incident kan daartoe aanleiding zijn.

Toch is er nog wel iets te zeggen vóór het bestaan van mensen met bovennatuurlijke gaven. Verschillende filosofen hebben in het verleden al gewezen op de principiële onkenbaarheid van de werkelijkheid. De Schotse filosoof David Hume heeft ooit uitgeplozen hoe we theorieën over de wereld opstellen. Als een gebeurtenis A (het eten van vreemd voedsel door de ratten) in de tijd vlak vóór een andere gebeurtenis B plaatsvindt (het ziek worden van de ratten), is het aannemelijk dat A de oorzaak is van B (de ratten worden ziek van het eten van het voedsel). Ook moet A in de buurt van B gebeuren, de ratten worden ziek op ongeveer dezelfde plek waar ze het voedsel hebben gegeten. Dit lijken misschien open deuren, maar het vreemde is dat we de oorzakelijkheid zelf nooit waarnemen. Dat is ook precies de reden waarom de ratten het mis hebben. Ze voelen de straling niet en denken dat ze ziek worden van het eten. Hoe vreemd het ook klinkt, oorzakelijke verbanden zijn dus nooit hard aan te tonen. Er is alleen de gewoonte, de verwachting een volgende keer hetzelfde zal gebeuren. Goed beschouwd staan zo zelfs de natuurwetten niet vast. De wetenschap ontwerpt modellen die als het goed is steeds beter de werkelijkheid beschrijven en voorspellen, maar deze raken nooit het wezen van de werkelijkheid. De relativiteitstheorie van Einstein is een betere, meer passende verklaring dan de theorie van Newton, maar beide zijn (geen slechte) beschrijvingen van de werkelijkheid. In theorie zou een nog onbekende macht van buitenaf er toe kunnen leiden dat deze wetten morgen bijgesteld moeten worden. Er kan dus altijd iemand opstaan die over bijzondere gaven beschikt, ook al is dat in de hele wereldgeschiedenis nog niet voorgekomen.

Een principiële open houding, het niet zeker weten, is dus filosofisch gezien de meest zekere. Dit is gelijk misschien wel een van de belangrijkste verklaringen voor het huidige geloof in het hogere. Publicist Herman Vuijsje signaleert in "Tot hiertoe heeft de Heer ons geholpen" dat de secularisatie niet tot een sterke groei van het atheïsme leidt. Veertig procent van de Nederlanders is namelijk ietsist. Deze mensen geloven dat er

bovennatuurlijke krachten zijn, maar weten alleen niet op welke manier deze zich manifesteren. Hoewel over het ietsisme vaak wat lacherig wordt gedaan, zit het eigenlijk heel dicht tegen een fundamenteel open houding aan. Ietsisten gebruiken dan ook vaak argumenten als "wat weten we nu helemaal?". Vanuit het ietsisme is het maar een kleine stap naar de acceptatie van een spiritueel medium als Char.

Het bestaan van mediums is echter wel extreem onwaarschijnlijk, gegeven de grote hoeveelheid mensen die tot op de dag van vandaag nooit echt hebben kunnen bewijzen dat zij over bovennatuurlijke gaven beschikken. Je zou daarom kunnen stellen dat de bewijslast bij het medium ligt. Het is altijd mogelijk dat iemand spirituele vermogens heeft, maar laat dat eerst maar eens onder strenge laboratoriumcondities onderzocht worden. Zo'n laboratorium is echt nodig, want wereldberoemde goochelaars als David Copperfield laten ons zien dat illusies fantastisch geloofwaardig uitgevoerd kunnen worden. De Amerikaanse scepticus James Randi, zelf een voormalig goochelaar, looft daarom een miljoen dollar uit voor de eerste persoon die een succesvolle test aflegt. Veel zelfverklaarde mediums hebben de test al gedaan, inclusief Derek Ogilvie. Allen hebben gefaald.

Rest de vraag hoe erg dit alles is. Waarom mensen niet een beetje hoop gunnen? Dat kan toch in moeilijke tijden het lijden wat verzachten of de kracht geven om door te gaan? Daarnaast biedt een medium ook troost, het idee dat het lijden niet zinloos is of dat het leven niet eindigt bij de dood. De ziektegeschiedenis van de actrice Silvia Millicam laat zien dat niet alles even onschuldig is. Na de diagnose kanker verzaakte ze de reguliere geneeskunde voor de alternatieve. Het medium Jomanda zou haar tijdens healings hebben ingedeeld bij personen met een bacteriële infectie in plaats van bij kankerpatiënten. Mogelijk had Millicam zonder haar geloof in paranormalen vandaag nog geleefd.

Een kritiekloze opkomst van mediums leidt mogelijk tot meer van dit soort tragische verhalen. Daarom houden de commerciële omroepen zich waarschijnlijk wijselijk niet bezig met mediums die zeggen over genezende krachten te beschikken, iets wat enkele christelijke gemeentes overigens wél doen. Misschien is de beste situatie wel dat de mediums in de marge blijven opereren. Aan de ene kant weten wanhopige mensen hen altijd wel te vinden voor troost en hoop en aan de andere kant blijft het aantal gevallen als Silvia Millicam beperkt. De KRO heeft onlangs de uitzending van het programma "Wonderen Bestaan" beëindigd, mede onder invloed van de kritiek dat publiek geld niet hier aan besteed zou moeten worden. Kritische programma's als Zembla en organisaties als Skepsis en de Vereniging voor Kwakzalverij moeten de claims van mediums telkens weer onderzoeken. Het is belangrijk om enkele goed georganiseerde waakhonden in Nederland te hebben.

Maar wat zou het toch mooi zijn als het een keer waar zou zijn...

Kader 1

Uri Geller bij Pauw en Witteman

In een uitzending van Pauw en Witteman begin dit jaar vraagt Uri Geller aan Jeroen Pauw om aan iets te denken waar hij erg boos om is. Hij staat van zijn stoel op, loopt naar Pauw, legt zijn hoofd tegen die van hem en concentreert zich. Nadat hij weer is gaan zitten zegt hij: "volgens mij heb jij een probleem in je huis". Pauw fronst. "Volgens mij is het een groot voorwerp om op te zitten". De mond van Jeroen valt open en hij bekent: "Ik heb een bank besteld en die wordt maar niet geleverd, daar ben ik vandaag enorm boos om geworden". Later blijkt dat een medewerker van Geller voor de uitzending met een redactielid van Pauw heeft gepraat en dit via hem heeft gehoord. Maar het is dan al te laat, de rechtstreekse uitzending is voorbij...

Kader 2

Er zijn meerdere soorten iets

Veertig procent van de Nederlanders is ietsist, mensen die geloven dat er meer is, maar weten alleen niet wát. Deze onbestemdheid maakt dat het ietsisme moeilijk te duiden is en ook nauwelijks opvalt, er zijn immers geen kerken of bijeenkomsten. Wel zijn er aantal dominante “richtingen”. Er zijn mensen die geloven dat er iets na de dood is, dat het leven op een of andere manier niet ophoudt. Anderen geloven dat hogere machten tekens geven of ingrijpen in het hier en nu. Dit voorziet in een behoefte aan hulp of een advies over de richting in het leven. In de minst sterke vorm geloven mensen dat andere machten niet ingrijpen, maar dat gebeurtenissen een transcendente betekenis hebben. Dit betekent dat de zin van het leven door een macht van buitenaf ontworpen is. Deze macht oefent geen enkele invloed uit op de werkelijkheid. Vaak worden dan bijzondere ontmoetingen of het lijden als leermomenten gezien.

Verder lezen:

Hans Dooremalen en Herman de Regt, *Wat een Onzin!*, Boom (2009)

Website van Skepsis www.skepsis.nl

Herman Vuijsje, *Tot hiertoe heeft de Heer ons geholpen*, Contact (2007)